

PRÁVĚ KDYŽ RÉVY NABÍRAJÍ K NOVÉMU PLÁČI a staré víno se v sudech znovu nepokojně hýbe, v jarní teskné vzpomínce na minulé mládí, rozkypěl se nový zas život po bujných nivách uherských, rozvařila se krev v horkých žilách svobodných občanů. Volební ruch rozčeřil jako bůh vichřic, báječný hoch „Szél úrfi“, vlny života beztoho bystře se proudícího a zároveň hnuly se v srdcích vzpomínky staré, nyní právě dvacítileté — vzpomínky na honvédský březen roku 1849 — — Honvédské prapory zavěšeny jsou v národním museu pešťském co jedna z největších jeho památností — jsou podnes tak bílé a nové jako vzpomínky lidu na dny, kdy vlály v krvavém poli.

Kam nakloníš v davech sluch, slyšíš buď „Kápolna“, „Jász Berény“ nebo jméno některého jiného z padesáti honvédských bojišť, buď zas jméno sněmovního poslance, pro kterého se má jižjiž strhnout volební zápas. Pýcha, s kterou ti ten onen sděluje: „Já také byl honvédem“, rovná se náruživosti, jakou hned nato provolává „éljen“ svému ablegátu. Roku 1849 dal se k honvédům „a gyözelmig“ (až do vítězství); honvédstvo zvítězilo ale teprv nyní, teprv nyní smí se každý hlásit k starým praporům, teprv nyní staví se skvostné pomníky tam, kde posud stály na mohylách padlých honvédů prosté sloupy s malými tabulkami a vybledajícím nápisem „Honvédhalom“ — jaký div, že nové volby namnoze tím pověstným honvédským duchem byly nyní ovanuty, že voliči mnohému je, jako by pokračoval, kde před dvacíti lety byl přestal.

To staronové připadalo mně ovanuto romantikou, jako ty krásné vinice kolem Budína, založené na starých hřbitovech: mezi kamennými kříži bují mladá, opojná réva. Jedny to těší, druhé rmoutí, jedni praví, že vzpomínka na děj a děj sám mají se k sobě přec jen jako vonění k pokrmu a samo požití

pokrmu, druzí praví, že přivonění budí chuť a že následuje nové zakousnutí. Pravda je, že nyní vše záležeti bude na moudrosti uherských vůdců; kámen se ovšem hnul s vrchu, běžet musí vůdci ovšem s sebou — —

Sluší poopravit vlastní své posavadní náhledy o věcech a lidech uherských a to nemožno než vlastníma očima a slyšením obou stran.

Kdo by slyšel a viděl jen stranu jednu, nevěděl by ničeho, neboť strany byly právě v nejnáruživějším boji, jedna na druhou strkaly „psí hlavu“, jak říkáme. Ani levičáci ani pravičáci nešetřili fantasie při míchání barev nebo síly u přitisknutí štětce, levičáci pochybili v tom, že naprosto zapírali velikých zásluh Deáka a deákovců, pravičáci zase v tom, že snižovali přílišně vlastní svůj lid, jemuž „vzdělaný“ Maďar, mluvili po německu s Nemaďarem, vždy řekne „der“ nebo „die volk“ a náhodou nikdy „das“. Nikdo si nemůže pomyslit, s jakým opovržením leckterý vzdělanec mluví tam o svém vlastním prostém lidu, stalo se to kdys módou, jako se nyní stalo módou, totiž na pravici, brát v posměch slovo „liberál“. Takový posměch je vždy významný a bývá osudný. Směšno by bylo ujímat se na tomto místě uherského, nebo jen maďarského lidu, český selský lid stojí se svou vzdělaností ovšem na hoře a maďarský selský lid ještě na nížině, ale Maďar má také pěkné vlastnosti své, jichž spravedlivě uznati třeba. Především má i bez vína čilý smysl pro veřejný a ústavní život, smysl, jaký je i u chvástavých Němců posud jen lichou teorií. Prostý Maďar sice málo čte, snad že „z důležitých příčin“ nečte dokonce pranic, ale první jeho otázka vždy je: „Mi ujság?“ (co je nového?) a oustní podání šíří se bleskem dál a dozraje v přírodní samotě na samostatný náhled. Ten náhled zná také přísloví, že „spravedlnost je někde s Matyášem Korvínem v jednom hrobě“, a proto nevěří lid víc „pánům“. Proto také tak slabě nyní již zvítězila pravice nad levicí, ač onano má dle vlastních výroků „inteligenci“ a „peníze“, a tato jen říká: „Přezdívejte nám b o s ý c h, dobře, vy máte peníze, my ale máme srdce!“ Proto také mohla užívat levice co kouzla jmena Košutova, „prvního vymanitele a dobrodince lidu“, jak mu říkají, a užívala ho víc zas než příliš. Pravice

vytýká levici, že při volbách demoralisuje lid snižováním pravých a velkých zásluh a nesmyslnými sliby. Pravda, vždyť ale měla pravice vládu a všechny vládní prostředky, také tu inteligenci a ty peníze — a což peníze působí méně než víno, a když se platí židovský hlas stovkou, dvěma i třemi stovkami, to není demoralisace? To je to, že zdravý lid je „lidem“ v zdravém smyslu. Viděl a slyšel jsem jednoho z ministerských ouřadníků vyšších mezi voliči. Byl s nimi od dřívějšíka v dobrém přátelství, kouřil po nich z jich dýmek, připíjel jim kořalkou, „kortešoval“ tak trochu, jak sám žertem pravil. Ale nepohodl se s nimi. „Což jsme nebyli před třemi lety zcela jednomyslného náhledu?“ tázal se konečně.

„Ano,“ odvětil stařec, jehož oči ohněm a chytrostí jen jen hrály, „ale pan rada je tuze vzdělaný pán; on viděl už půl světa, studoval mnoho a studuje pořád — není divu, že se za tři léta dostudoval zase dál a my prostí chudáci že jsme zůstali na svém stanovisku starém!“ — Ještě více ovšem sluší opraviti náhledy o Uhrách čerpané z listů německých, hlavně vídeňských. Jako tyto nadávají nám, nadávají také všemu v Uhrách, kde arci přistěhovalý lecjaký pobuda nesmí hned s sebou rozhodovat o věcech zemských; jak křivě líčí nás, líčí také Uhry — tout comme chez nous! Na kohopak tam hledí tak pohrdlivě se závratné své výše?! Uherské Němce vyjímají samy z té „bezmyšlénkovitosti“ a „surovosti“, Němec je všude lososem, to se rozumí. Také Rumunům a Srbům trochu lichotí — aby mohli ostatním přidat. Zbývají tedy Maďaři a Slováci. Co se prvních týče, mohli by sobě rakouští Němci gratulovat, kdyby měli podobné politické zralosti, a už to by je mělo poučit o něčem, že každá strana i každý odstín strany má tam velký svůj časopis opravdový a také pomáhající mu list satiricko-politický — vláda na př. má „Borszem Janka“ (Trhlý Janek), Jókai „Üstököse“ (Kohouta), nejkrajnější levice „Ludas Matyi“ (Matěj Husák), strana Tiszova „Bolond Miska“, ba i Madarasz svého „Pecsovicse“ — to vše dohromady udělá už kus práce.

A co se týče Slováků, ti se sice teprv probírají, ale proberou se jistě, neboť snahy jejich jsou čisty, faktorem hlavním vzdělání a uvědomění lidu. O ideálním jich názoru do

politických bojů svědčí jich písně kortešské.

Verná práca má pre seba
vždy poctivý svoj kus chleba;
nedá sa sviest' darom, svodu,
nezaprodá si slobodu. —

Volme, bratia, z dôvery,

Slovák svodu neverí:

kto sa dá zaprodati,

dušou nám to zaplatí —

zpívá volič Slovák a dodává, že „slovenský lud z presvedčenia svoje vóta dáva“, i zajásá si: „Vlasti zrádca, kto sa prodá — sláva tomu, čo sa nedá!“

Je pravda, že Uhrům, speciálně ale Maďarům ještě mnoho schází. Na stěnách maďarské akademie v Pešti budou jednou fresky z kulturních dějin uherských, prozatím tam není ale ani jedna, tabule jsou prázdné; v písemnictví o sobě však již učinili dosti mnoho, a když mně v jagerském lyceu s pýchou ukazovali Vörösmartyho kalamář, pochopil jsem pýchu tu. Také je pravda, že při tak mnohých rozličných národech v zemi divně se stanou smíšeniny a ještě divnější srážky, že trepanování lebek bylo v Uhrách již v 9. století známo, jak jedna lebka z té doby pocházející v národním jich museu učí, pravda, že zejména Maďar je jako jeho řeka Tisa, hned přes břehy, dále že také právě nyní strany stály příkřeji proti sobě než jindy, náruživosti že byly rozproudený, — ale tak zlé to není, jak malují! Je tam plný, pestrý, nanejvýš zajímavý život, ohnivý až do krvavosti, silný až do přehmatu — podívejme se trochu na ten život za čas voleb, doma toho nevidíme!

Zajed'me si mezi ryzé Maďary do Hevešské stolice. Obyvatelé té župy mají as takové renomé jako naši „hoši od Šumavy“ a jsou pyšni na svou župu. Když dítě počíná rozum brát, vede je otec k hranicím župním a na mohyle hraniční mu tak natluče, že nikdy pak již nezapomene, kde začíná Hevešská stolice — kde končí, netřeba mu ani vědět!

Když přejíždíme hranici tu, vidíme zde ještě svého kra-

jana, svat. Jana Nepomuckého. Je nějak strachy celý schoulený, suchý jeho obličej, dívající se do župy, je jako křída bílý — ten divoký lid našeho tichého krajana patrně moc netěší!

II

Z PRVNÍHO STAVENÍČKA VYSTUPUJE CHLAPÍK, volně, pomalu. Jsou velké svátky, totiž volby, těžko o velké svátky hřešit a pracovat! Svátky ty vracejí se teprv třetím rokem, mohou tedy a také trvají tři měsíce, vždyť je ale beztoho skoro ještě zima a v polích málo práce, líp tedy vína popít s „pajtási“ (kamarády), poslouchat řeči a zahulákat si éljen! Jsou svátky po celé zemi a chlapík před chýží vězí ve svátečním obleku. Prádlo, u Maďara beztoho vždy skoro bílé, je dnes ještě bělejší, s ramen splývá až k zemi sáhající, vzadu čtyřhranným, jako zástěra velkým límcem opatřená bílá bunda, vyšívaná talířovými pivoňkami fialové barvy, tulipány modré barvy a jak meč dlouhým zeleným listím, krásná zahrada, skoro stoh! Ale ještě něco patrně schází, chlapík točí kulatý klobouk v ruce, pomalu se vrtí kupředu — vtom hmatne po slepici na plotu sedící, slepice se zatřepetá, běží pak s křikem pryč — ale z ocasu jejího zbylo v ruce péro, péro se zaskví za kloboukem, chlapík je hotov. Bez péra přec nemůže Maďar mezi své pajtáše! Naučil se té ozdobě od Slováků.

Pět našich kočkovitých koníků frká a letí, pokud uherské bláto letu připouští. Dědiny, kterými se projíždíme, vypadají vesměs blátivě a svátečně. Prápory trojbarvé mrskají se vzduchem a naznačují, kde možno dostat volební rady a volebního vína, nebo také kde je zvláštní přívrženec toho kterého kandidáta, jehož jméno je i s příslušným „éljen“ na praporu. Kdo nás potká, volá „éljen!“ — je-li někdo v oknech, volá „éljen!“ — kde je hostinec, hřmí „éljen“, snad kandidátu, snad kortešské řeči, snad vůbec - „éljen“.

Přijíždíme k panskému zámku. Právě tu zahýbá několik vozů k němu, jsou pokryty prapory, na nichž jméno kandidáta pravice — pán zámku ho tam hostí —; ve vozech sedí

plno panských ouředníků, volají „éljen“ a vjíždějí pak do dědiny, aby tam volali demonstrativně „éljen“ pravici — ale hlučné „éljen“ kandidátu levice odpovídá se všech stran — balkon zámecký je již zase prázden. Kolem nás kmitají se hustě osazené, krátké ty vozíky uherské, z nichž mnohého, div že se nepřelomí, klátí se daleko dozadu čouhající bidla, trojbarevně natřená, určená, aby bylo praporů ještě víc. Našeho „kočiče“ už to také nakazilo, přerušuje své monotonní melancholické pokřiky, platicí koňům, a splácí éljeny. Jen tichý Slovák, jedoucí od Miškolce s nákladem, plíží se mlčky cestou svou. Je mu zde nevolno, není doma; třeba by zde měl za šesták vína a pečeně, vzpomíná přec brynzy, kyselého mléka a lojových bramborů. Předjelo nás několik kočárů s magnáty, nejspíš že přátelsky kortěšujícími, ozdobenými pernatými odznaky. Slovák přitisknul bílou svou bundu k fůře, a když to odfičelo, odešel zas od vozu, pokud opratě stačí, a kulatá jeho tvář ohlíží se udiveně po divoké jízdě.

Projeli jsme třetí, čtvrtou dědinou, u nejbližší pak vidíme pod širým nebem valný houf lidu. Kortěšové jej sehnali, jedná se o užití posledních chvil, zítra je zde již volba. Zastavme se, poslechněm, poptejme se. Také je již čas, abychom si pověděli, co znamená to často již užitě slovo „korteš“ — ač dovedem-li si to povědít. Sám historik Majláth to dobře neví. Praví jen, že povstalo někdy za Františka II., když španělští „cortesové“ dělali rámusy — španělské „cortes“ pochází od „curia“; uherské „kortes“ od ničeho — „slepé slovo“, jak říkáme, ale ne hluché! Kortěš má význam rozdílný: trochu divný, nám totiž, pak zas přátelsky a politicky pěkný.

Kortěš je řadový voják i veselý dobrovolník, kšeftovník i nadšenec. V politickém životě uherském hraje kortěš velkou roli, takže veřejný život bez něho ani myslit se nemůže. Každá politická strana, která má svou vlastnost a své pomůcky, má také své kortěše. Úlohou těch je pak agitace stálá, kortěšové musí v zemi udržet stálý proud, nesmějí vyčkávat posledních dnů, nýbrž třít pořád a pořád, dnes jsou volby obecní, za rok župní, za tři leta parlamentní, všude musí být na zřeteli „strana“, i tam, kde strana ta prozatím pražádných vyhlídek nemá. V tom je pak kortěšství „živnost jako živnost“, agitace

„živí svého muže“, který zas musí mít všechny potřebné vlastnosti k živnosti své: známost místní, znalost politických snah v zemi, talent řečnický, zásobu frází, item dobré hrdlo pro příjem vína i výdaj éljenů, item dobrou pěst, když druhá strana má přívržence nesalonní, item dobrý revolver i dobrou chuť třeba k duelům, když se srazí s kortešem druhé strany, což se stává. „Borszem Janko“ měl od našeho Klíče pěknou satirickou ilustraci: dva kortešové dostali se do dvou postelí jednoho pokoje v hostinci; před rozespánkem chtěl si každý ještě u druhého zakortešovat, tu se poznali — již jde noha zpod peřin, již zdvihá jeden pádnou hůl a druhý ostrou sekyrkou ozbrojený „fokoš“ — i ty noční pantofle, ostruhami ozbrojené, již se ježí na sebe.

Někdy vystačí na agitaci korteš sám, někdy přibere pomoci dobrovolné neb taktéž „získané“, když ale přijdou volby parlamentní, nahrne se dobrovolných kortešů hrůza, někdy za trochu vína, častěj z přesvědčení, samo sebe nějakým „zaplat' pánbůh“ při dobrém, a mnohým „éljen“ při každém výsledku odměňujícího, nahrne se kortešů ze všech tříd, nejvíc ale ze šlechticů, k nimž také „korteš z povolání“ patří, a jichž cifra jde v Uhrách do statisíců. Kortešstvo kvete nejvíc v župách čistě a smíšeně maďarských a smíšených, Slovák na př. nechce o něm již nic více slyšet a v Liptovském Sv. Mikuláši zpívá:

Služnodvorský i vicišpán,
jeden i druhý dobrý pán;
lež kortešmi být ím škoda,
nám nechutí táto móda.
Dajte si vy pokoj, páni,
nepojdeme slepo s vámi,
vy nám pravdu přisluhajte
a viacej nekortešujte!

Korteš sežene si hromadu a mluví, po něm vystoupí řečník druhý a třetí, dvacátý a třeba třicátý — co mluví, to mluví, „sláva Uher“ je ve všem a na konci „éljen“. Pravičák začne třeba: „Nejstarší památka krásného našeho jazyka je modlitba a ta končí slovy: „Na svou pravici dejž bůh i vás!“ Není-li to

zřejmé vyzvání, aby celý náš národ hleděl ku sněmovní pravici?! — Vy byste snad chtěli volit s levicí, která vás vede do revoluce a záhuby, která chodí po hlavách a je celá převrácená jako poslední strana směšného „Üstököse“? Vy byste chtěli volit člověka levičáka, člověka tohoto, který jednou v sněmovně interpeloval ministra vojenství, zda se mohou 60.000 vojáků hranice naše proti všem zevnějším nepřítelům ubránit, a interpelací tou se navždy směšným učinil, který, když byl pozván k ministerské tabuli, vypil vodu, jížto si měl jen ústa vypláchnout?“, atd. — A levičák začne třeba zas: „První je bůh, který Uhrů ještě nikdy neopustil („éljen!“) — druhý je Košut („éljen — éljen — éljen!“) a třetí náš kandidát N. N. („éljen!“).“ O pravici mluví levičák zcela dle Písma, že „nemá levice nikdy o tom vědět, co pravice činí“ — dobrého, hartusí, že vláda chce zrušit zřízení župní a na újmu svobody vše v zemi zcentralisovat, slibuje okresu železnici (před třemi lety byl ještě největším nepřítelem železnic vůbec, poněvadž sedláci okresu jim ještě nerozuměli), slibuje, že nebudou pražádné daně, což vše udělá jeho kandidát, atd. atd. Jeden mluví opravdově, druhý humoristicky, třetí diplomaticky o Francii, Anglii, Americe a jiných zemích, které „právě nyní“ na Uhry hledí, čtvrtý prakticky o rekrutýrce, všichni slibují, všichni uvádějí do ráje skvělých vzpomínek na minulost, ráj to, z něhož prý ani bůh první hned lidi vyhnat nemohl, všichni budí velké naděje, skvělé „sny bdících“. Známo, že má Maďar zcela zvláštní svou „fata morganu“, které říká „délibáb“.

Každý mluví, co mluví, ale každý mluví, kdo jen trochu dle toho vypadá. O řečníky není v Uhrách chvála bohu žádná nouze, ba je jich až přebytek v zemi, jako pšenice a vína, které se vylívá. Veřejný život mezi nimi řečnictví rychle rozvíjí, když ne až k myšlenkám, alespoň k živosti výrazu, srozumitelné mimice a výmluvnému posuňku každý to přivede; on „dlouhým nedůvěřivým rozmýšlením neudusí slovo v ústech svých“, on je také podporován působivě širokým zvukem svého jazyka, který teprv při delším poslouchání působí monotonně, a když více lidí najednou mluví, často vynikajícím „ek“, „ük“ a „ök“ trochu pak arci kuňkavě zní — vždyť ale

mluví při kortešování jeden po druhém, mluví jen k sluchu domácím, nemluví nikdy dlouho a na nějaké „éljen“ se přece vzmuže, začez se po každé smeknutí klobouku slušně poděkuje. Myslím, že v Uhrách i hluchoněmý stane se výmluvným.

Velmi rád chodím do národních museí, člověk se tam dozví něco o národu — vyjma v českém museu, kde jsem se dověděl, že pomocí palcátů se kosti tloukly a pomocí popelnic že se kosti zas pochovávaly. V uherském národním museu viděl jsem ale jednu zvláštní znamenitost. Vydobyli kdes v Uhrách, ze zdi nějakého hradu, kostru zazděného mnicha. Čelisti jeho byly po stranách proraženy sponami, na sponách řetěz, na řetězu zámek, zkrátka mnich měl hubu na zámek, nebo zámek na hubě, jak chceme. Huba i zámek jsou v museu, lid o tom mluví, mnoho mluví, a říká s velkou lítostí: „Ten ubohý!“

III

JARNÍ SOUMRAK SNESL SE NA JAGER, MĚSTO čistě maďarské. Co platna noc, jen nemluvně nebo schoulená babička užije spánku přerušovaného povykem nepokojných ulic, ostatní obyvatelé chvějí se již v zimnici příštího dne, noc zdá se být jen stínem, vrhaným udalostmi nastávajícího zápasu. Tři leta pracovalo se již ke dni tomu znenáhla, tři měsíce s napnutím zimničním, posledních hodin musí se užít co nejpilněji, aby konec jižjiž dosažený náhodou zas z ruky nevyklouzl, žádná strana není si vědoma úplně jistého vítězství, a kdyby sobě byla vědoma i rozhodné menšiny, snad se přece dá ještě nějaká duše ulovit a menšina bude větší. Komitety jsou sice celé v činnosti nejvýš napnuté, ale v přísném „ouřadování“ je jen číslo 2., odbor poradní. Kdokoliv v něčem potřebuje poučení, nechť zajde si do budov, na kterých již před čtyřmi nedělemi byly prapory kandidátovy. Budovy ty jsou nití, na něž korteš první křišťálky nasazovat se nechával. Obyčejně jsou to hospody, volič tu dostane vína, mnoho-li hrdlo ráčí. Vína dodá kandidát nebo přívrženci jeho, musí ale dodat nejen dobrého vína, nýbrž nesmírně mnoho dobrého.

V jediném Jagru spotřebovala jedna strana 700, pravím sedm set sudů vína za čtyry neděle. Nikdo sobě nemůže pomyslit, jak se tím skvostným mokem plýtvá! Naveze se na vozích, sudy se svalí a vzpřímí, dno se vyrazí, každý nabírá, čím chce, lahví, džbánem, hrnkem, kloboukem, napije se jednou, ostatní třeba vylije a zaryčí „éljen!“

Povalí-li celý sud, „uherská libace“ ta také neškodí — naopak: „éljen!“ K „dobrým vtipům“ náleží, že vylízají silní chlapíci na vozy, rozhoupají sud, že odletí, se rozbije — — hřímavé „éljen!“ V zemi, kde pro nedostatek nádob bůh ví co vína se ročně v kyprou zem vypouští, není to přepych právě přílišný, víc škoda o sud než o to víno, ač je výtečné, zdravé, mladé, „zletzt gwachsen“, jak budínští Švábové říkají. Ale jiné věci stojí více peněz; za to, aby první prapory visely se zmíněných budov, platí se po pěti i více stech, vždyť majitel sobě přece zbryndá přátelství na nějaký čas. Povídalo se mně hodnověrně, že leckterého kandidáta stojí volba 60.000 zl. i víc — „již nemůže nikdo kandidovat než velký boháč,“ bědují pravičáci. Ale na levici prošel přece mnohý, který praničeho nemá.

Mezi číslem 2. komitétu pravého a číslem 2. levého je živé vyjednávání, ale odměřené, kavalírské, jako mezi sekundanty souboje, jemuž více ubrániti nelze. Obec určila voličům dvě od sebe odlehlá prostranství za shromážděště, o ta se losuje. Pak se losuje o to, čí průvod se dříve ráno hne k obecnímu domu, pak o to, na kterou kdo stranu obecního dvoru se postaví. Ostatní členové komitétu, odbory číslo 1. a 3., jichž „ouřadování“ při zejtrejší volbě seznáme, rozbíhají se městem a působí. Všechny hospody a kavárny jsou natlučeny, z dveří a oken valí se smrdutý dým z tabáku a parného dechu v žlutých kotoučích. Všude hrají cikáni nebo „švábská“ — totiž česká banda, hraje čardáš, pak čardáš, pak zase čardáš — čardáš až do bílého dne. Mezi čardášem je samé „éljen“, a když hudba přestává, začne zpěv ve sboru — samé barytony. Dnes se nezpívají jiné písně než hymny velebící kandidáta vlastního a satiry na kandidáta protivného. Někde vzrostly samy, ostatních dodala literárně agitující fabrika. Žádné podezření není tak prosaické, aby nemělo místa v „poesii“ vo-

lební, „ruské ruble“ a „pruské tolary“ cinkají veršem, každá sloka začíná „chroustem“, „myši“ nebo podobně příjemnou němou tváří, refrén sloky dovolává se authority: „Povídá to „Borszem Janko!“ — poznáváš pravičáky. Levičáci nejsou stydlivější. „Gubajóska“ — nadávka tak obsažná, že se ani přeložit nedá — zní to na počátku, „gubajóska“ uprostřed a „gubajóska“ nakonec.

Ulicí kráčí vysoký muž v elegantním dolmanu. Krok jeho se staví, když přichází ke kavárně, z nížto zní posměšná píseň na stranu, ku které vytáhlec v dolmanu náleží. Dlouho se nerozmýšlí a vejde. Péra na kalpaku jeho zvěstují, kam náleží, demonstrativní „éljen!“ hučí mu vstríc. „Snad mně přec dovolíte, abych také já, protivník váš, k vám promluvil!?“ — „Haljuk!“ (slyšme!) zní to ze všech stran. — „Nevíte, jak nyní my Uhři ve světě stojíme!“ — Jeden hlas: „O víme velmi dobře!“ Řečníka to neplete, mluví dál, přichází znenáhla do ohně, jeho slova činí patrný dojem, již dojem unášející — „igen valóban!“ (ovšem — ovšem!) volají na něho odevšad, objímají, poklepávají, tisknou ho — teď, teď je pravý okamžik, myslí sobě řečník, užije smělého obratu ke svému kandidátu, chopí se číše — „éljen N. N.!“ zvolá z plných plic — „éljen“ volají kolem z plných plic, ale „éljen“ — druhému „N. N.“, tomu svému. Řečník nevzdává se ještě naděje. „Ale vy prohrajete na všechen způsob, my máme většinu jistou, líp svorně —.“ „A neprohrajem!“ zahřmí mu v tvář sedlák, známý po vůkolí boháč, „o čtyry sta zlatých se vsázím, že neprohrajem, a na šedesát sudů vína mně nepřijde — časně zrána jsou zde!“ — „Éljen!“ hlučí to kolem a sedlák je ve výši na ramenech — šedesát sudů! —

Z elegantnějšího hostince jednoho zaznívá cikánská hudba. Čardáš za čardášem, ale žádné „éljen“, v mezerách žádný zpěv.

Vejdem dovnitř. Stoly jsou prázdné, jen u jednoho sedí dva magnáti, pěkní lidé z nějakých dědin blízkých. Oba se opírají lokty o stůl, zarostlá tvář jednoho dívá se snivě někam v neurčito, druhý hledí do tabule, jen když cikán trhne mocněji šmyčcem, vzdvihne se tmavé oko a zajiskří.

Primista cikán sedí vedle něho a škube mu ty divoké me-

lodie, ty zoufalé stesky pusty zrovna do ucha; ostatní cikáni, moderně oblečení, městskou zimou na židovský typus vybílení, stojí s houslemi a basami trochu opodál, vedou improvizovaný průvod k improvizované melodii; je to neladné a přec unášející, divoká vichřice k zoufalcově písni. Přechody jsou skoky vichru z lesní výšiny na výšinu, a mezitím stálá žaloba a krvavě bolestný vzkřek. A když zvuky domírají, jako by člověka do dálky vábily, zachvěje se magnát a položí ruku na cikánovo rameno. — Po každém čardáši letí bankovka. —

Jsme již unaveni, jdeme na lože. Bude to divná noc! Z dálky hlučí provolávání a skřípe hudba, pod okny přeletují písně, hned sborem, hned hlasem osamělým. Pěkně se nesou ty maďarské písně, věru pěkně, ale všechny jsou tak teskny, tak do pláče! —

Slyšeli jsme již, že nejstarší památka maďarského jazyka je modlitba. „Sermo sup. sepulchrum“ zní její nápis — „modlitba úmrtní“. Tón úmrtní, elegický, nesmírně melancholický provívá vše, zní ve všem — zní — až dozní — snad jednou s národem?

IV

JAGERSKÉ ŽENY JSOU HISTORICKÉ. ZA TURECKÝCH válek vylily nesmírně mnoho vařící vody a rozpuštěné smoly na holé hlavy šturmujičích věřících, a vyobrazení horké akce té najdeš v každé maďarské hospodě naproti druhému nevyhnutelnému obrazu „Petöfi Sándor opouští domov svůj“ — v popředí básník jakby od frizéra a s nejděším rozkrokem na světě, v pozadí domek, matka, vlastně zástěra přes obličej, otec, vlastně něco jako vousy. A podnes jsou jagerské ženy plny chuti k politickým činům. Sotvaže zrána zazněly první rány z hmoždířů — po prvních přišlo pak několik set posledních — sotvaže se sešlo něco mužů, již tu byly také ženy a věnčily prapory, na každý prapor dva ženské věnce, byla jich fůra. Ale jagerské „ženy z lidu“ jsou nejrozhodnější levičačky, sopránky jejich, někdy také soprány v nejrozhodnějším smyslu, opanovaly celý tábor mužských barytonů, „nem kell Szalay — éljen Csíky!“ fičelo jakoby bičem šviháno

do výše. Prostranství bylo brzy pestré a měnivé jako kaleidoskop. Kolem dokola lítalo banderium čikošské, široké nohavice, bílé a široké rukávy čikošů vlály vzduchem a ze sedla — vlastně z místa, kde by mělo být sedlo, jehož, jakož také třemenů, čikoš ani nezná — se vzdvihal trojbarvý prapor s nápisem.

Elegantnější banderisté v moderním národním kroji, s šerpami přes prsa, ohnutou uherskou šavlí po boku, projíždějí se v řadách. Brzy je pořádek průvodu zcela hotov, za nadšeného provolávání hne se průvod kupředu, v čele jeho kráčí banda cikánská, skřípajíc Košutův marš na housle a hluše o cikánské břicho resonující basu. Dnes jsou cikáni v uniformě: zelené kabátce s širokými bílými šňůrami, přilehající červené spodky do vysokých husarských bot. Kudy průvod se běže, všude nadšení, všude provolávání z oken, vyjma okna szalayistů, demonstrativně zavřená, čekající na průvod druhý. Csíkysté vnikli průjezdem do obecního dvoru, přepaženého vojskem na dvě části, a musí hned všichni na stranu levou, kamž hudba, ženy a děti jdou s sebou. Ještě jednou si zahřmějí „éljen!“, pak si odpočinou, budeť práce éljenové beztoho ještě dosti mnoho. Avšak již je slyšet průvod druhý, již vniká do dvora, naplnil těsně svou stranu — obě bandy zavířily, oba tábory zahřměly, hluk, že bubínek v uchu prasknutím hrozí, že oči se motají v důlcích, trvá několik minut, pak sklesne o něco, aby ale v „normální“ té síle již pak trval po celý den, po celý večer, skoro do bílého rána.

Z pavlánu ouřadního křídla vyhoupla se tabulka s nápisem, že začíná v abecedním pořádku volit „první čtvrt městská“. V Uhrách, kde jsou dva až tři tisíce voličů při nejmenším všude, musí být kvůli pohodlí voličů, i aby vůbec konce se došlo, pořádek co nejpřísněji určen. Je ve všem odedávna kamenný konstituční zvyk, lidu již vrozený. Odbor čísla 1. agitačního komitétu sedí nahoře v hlavní síni, k níž jen těžko zástupy a kolem četných vojenských stráží lze se protlačit, a když se zase vytlačíš, jsi jak by tě z vody vytáhl. Volební listiny jsou dávno již k všestranné spokojenosti vypořádány, komise hledí jen na řádný průkaz předstupujícího voliče. Volič musí hlas svůj dát zcela volně, netrpí se zde pražádného nátlaku.

V Pešti jmenuje volič kandidáta ústně, v Jagru je ještě dle starého zvyku vedle volebního sálu malá síňka volební, v níž je volič se svým svědomím sám. Dříve stál v síňce té stůl a na něm dvoje osudí s jmeny obou kandidátů; do jednoho z osudí hodil volič kuličku svou, od komise obdrženu, a šel. Stalo prý se ale, že leckterý volič vstrčil kuličku místo do osudí do své kapsy a pak ji dole prodal druhé straně, která ji do svého osudí pak zafedrovala některou svou věrnou duší. Aby se tomu předešlo, dostává teď každý volič šest stop dlouhou hůl, tedy už bidlo, a v síňce stojí dvě prostranné skříně s pramalinkými otvory. Který kandidát má absolutně více dřeva, vyhrál. Rozptýlení hlasů je takřka nemožné. Jen proklamovaní kandidáti se připouštějí, a kdyby někde vystoupil kandidát třetí a získal sobě hrstku lidí, však ti sobě ještě nechají říci. Vždyť často, když i proklamovaná strana vidí, že je v menšině tak trochu směšné, odmlčí se a nechá kandidáta druhé strany zvolit aklamací! Také je zákonem určeno, že volba, jednou započatá, musí nepřetržitě pokračovat přes noc a den až k svému konci. Na tom se zakládá také lecjaký manévr. Jmenovalo se mně jisté město v Uhrách, kde strana jedna, vidouc nebezpečí, zapálila stodolu, aby zmatek požáru přerušil volbu. Avšak druhá strana jen se zeptala, která že stodola, nechala hořet a volila dál.

Mezitím se ustálil ve dvoře obraz, uherská „fidlovačka“, národní slavnost. Při pořádku volebním dle čtvrtí není sice třeba, aby zde byli stále všichni, ale — kdož by dnes pracoval, když už nepracuje měsíc! — je jich zde stále plno. Prapory se rozestavily u zdí, nebo rozvěsily po výších nebo se procházejí dvorem, aby praporečník se ohřál. Když jedna banda přestane hrát, odpoví hned druhá, hluk je pořád. Prší skoro stále, jen na malou chvilku problyskne slunce; ale když problyskne, zvýší se veselost, a když se zase schová, veselosti neubývá. Je zde samý „lid“, pravý lid maďarský. Malé, podsedlé, silné postavy, skoro čtyrhenná, žlutavá tvář, černé ohnivé oči kosou, žádné vousy, jen pod nosem tenké knirky, krátké, rovné jak pravítkem — svalovitý lid. Oblečen je dnes skoro každý svátečně, v bundách talířovými, křiklavými květy posetých, takže obraz jako vesnický šátek, jen některý má

svou šubu, obrácenou černým kadeřavým beránkem zevnitř kvůli dešti. Procházejí se po skluzkém dláždění, s vinní lahví v ruce, připejí sobě, zde na té straně je samý „pajtáš“ a na druhé také. Mezi nimi stojí tučné ženy v šátcích na hlavách a procházející se silnoboká děvčata buď prostovlasá, buď v tmavých, tuhých, nazad táhle a kuželovitě vybíhajících čepcích. Děvčata jsou nejneposednější část. Přijímají přípitky mužů, strkají jedna druhé marcipány za ňadra, a když spustí banda nějakou pěknou, chytne družka družku za rameno, tato onu za pas a tančí čardáš, na místě přec asi tak velkém jako talíř. Náhle spustí cikáni tuš, všechny hlavy se obrací — na pavlán byl vystoupil Csíky, jejich Csíky — vyhoupli ho na ramena, jeho prošedlá brada kývá v pozdravení — „éljen Csíky! — é — éljen!“ — hlava ti jde již zase kolem.

Ale jako v živoucím pekle je v průjezdě, vedoucím do dvora. Jen s největším namáháním se protlačíš, zde není vojska, zde mají strany „pré“ a mužští se sem cpou nejraději. Strany stojí mocně a těsně proti sobě, do dlouhých rozkladů se zde nikdo nepouští, jen — „Csíky!“ — „Szalay!“ — „Csíky!“ — „Szalay!“ to ryčí — „juj, gyalázat!“ (fuj, hanba!) a slina letí ti přes hlavu. Zde je naruživost napnutá, je vztek, zde jiskří se oči, zde skřípou zuby, sahá ruka po noži v botě — —

Rozechvění šíří se od obecního domu městem celým, vše se třese jako živé maso, jako obnažený nerv na vzduchu. Děvčata stojí před domy a volají na kolemjdoucí „éljen Csíky!“, kdo tě potká, provolává Csíky nebo Szalay.

Členové agitačních odborů čísla 3. lítají městem, aby zvěstovali, která čtvrt, které písmeno, a pobádají otálejších. „Jak to stojí?“ „Tuze se musíme sebrat!“ odpovídá agitátor a na druhou otázku odpovídá už „nincs időm“ (nemám času) a letí dál, aby měl honem ještě řeč. Hospody a kavárny jsou natlučeny, samá píseň, samé éljen. Jen na kázání v překrásné basilice jagerské sešel se malý hlouček, ale i tomu káže kazatel ohnivý a jeho řeč je samý „Magyarország“. —

Uvnitř obecního dvora stále tentýž obraz. Přešel den, na-dešel večer, rozžhaly se pochodně — tentýž obraz, jenže stupňovanější, v živém ohni smolnic, s velkými stíny v divoké hře. Odbila půlnoc, odbila jedna — druhá — nastalo ticho.

Volba je uvnitř síní skončena, dopočítávají se hlasy. Lid jen šeptá — tu vystoupí komisař na pavlán — „Zvolen Csíky!“ — obě bandy spustí tuš, ale tón zaniká, hromové „éljen!“ otrásá budovou a letí ven, zaléhá do nejdlehlých ulic města. Plamenné jazyky pochodní zatočí se vzduchem, většina szalayistů sundává péra, vše se hrne ven, z kaváren a hospod vyletí lidstvo, z domů vyjdou mladí staří — Jager se valí k domu Csíkyho —

Druhého dne jen ještě průvod jagerských žen, s ženským banderiem v čele, k Csíkymu — mužové začínají při víně již úvahy své o příštím sněmě, jenž dle zákona začne třicátý den po skončených volbách — třetího dne odjíždějí všichni, jež byly jen volby sem přivedly — a korteš vyjede zas na zámek některého politického přítele, aby se tam měl dobře a pracoval nové tři roky. Szerencsés utat!

D o d a t e k.

(Éljen Jókai Mór!)

V ŠEST HODIN ZRÁNA ZAČLA VOLBA TEREZÍNských Pešťanů v „Střelnici“. V pět hodin už zavřela pěchota dvojnásobnými řadami veškeré vřkolní ulice, mimo to kládovým, zbrusu novým zábradlím opatřené, četní kyrysníci točí se na svých koních, aby alespoň něco volného místa opatřili, péry a stuhami ozdobení zřizenci jókaiovců i gorovéovců snaží se vyhnat z ohražených místností ty, kteří se tam nejspíš už o půl noci byli dobyli, a v Královské třídě hromadí se sta lidí, ze set se stávají tisíce — deset tisíc — dvojnásob tolik, a ze všech hrdel, jakmile hmoždíře daly znamení k volebnímu průvodu, najednou zaryčí, zahučí „Éljen Jókai Mór!“ jakoby zvukem táhlých obrovských trub, jakoby hukotem bouřného moře — průvod je ukončen, „Éljen Jókai Mór!“ ale hučí stejnou silou dále — hodina po hodině mine, nadešlo poledne, ryk se neseslabil, nadešel večer, hukot trvá stejnou silou dál, je již půlnoc, je druhé ráno, je druhé poledne, Jókai vyhrál, a byla-li posud bouř, ted' — —

Člověku jde hlava kolem, to nadšení má orlí perut', srdce

cizincovo letí s sebou. Nu chvála bohu — je-li pravda, co pravičáci tvrdí, že levičáci jókaiovci agituji již o čtyry neděle déle než oni, a to s nepoměrně větší náruživostí — chvála bohu, musí to být náruživost, když jí pro dnešek ještě tolik zbylo!

Strany jsou skoro stejně silny, která vyhraje, vyhraje jen o málo hlasů. Ale při levé straně je „lid“ a tedy neoblomná, hlasitě upřímná důvěra ve vítězství, při druhé straně je „intelligence“ a tedy stejná sice odhodlanost k boji, ale mlčenlivá; obě strany svítí svátek, vykonávajíť dnes nejpřednější právo konstitučních občanů, ale levá strana teprv vstupuje do života, teprv pracuje k vládě, je tedy mlada, vesela, tančí a zpívá, druhá se bojí o svou vládu posavadní, je ticha, kvakersky ticha.

Terezín je takřka obalen trojbarevnými prapory a stejně mnoho na nich nápisů. „Éljen Gorové Mór!“ (ať žije Moric Gorové) i: „Éljen Jókai Mór!“ Dole v ulicích je každý svátečně oblečen a každý ozdoben trikolorou nebo alespoň péry co odznaky své strany; ale zde dole je již valný rozdíl, bílá péra s nadpisem „Gorové“ jsou jen na hlavách pravých voličů „pravičáků“, bílá a zelená s nápisem „Jókai“ jsou ale na hlavách voličů i nevoličů „levičáků“.

Obě strany mají slavný, velkolepý průvod uspořádaný, se sterými prapory, mají četná banderia, v čele svém cikánskou hudbu, na konci dlouhou řadu povozů, ale jókaiovci mají vše o poznáníčko, abychom tak řekli, méně elegantní, mezi ekypážemi jedou také naplněné omnibusy. Gorovéovci byli v tom šťastni, že sobě vylosovali, že o půl hodiny dříve směji se ze svého shromážděště (taktéž losem určeného) pohnout k cíli, alespoň je uctil špalír lidu jen smíchem, kousavou satirou a voláním: „Ať žije Jókai!“ — Kdyby bylo nadšení průvodem jókaiovců už bylo vystouplo na vrchol svůj, byli by špalírem hůř prošli. Gorovéovci jedou bez hlesnutí, ani nemávnou svými prapory, jen se pohrdlivě usmějou té straně „bosých“, jak říkají levičákům vůbec, když přiskočí k ekypážím houf „pionerů budoucnosti“, totiž pánů kluků, a jim s očima hněvem se jiskřícíma, s pěstmi křečovité zařatými do očí volá: „Nem kell Pecsovcics, éljen Jókai Mór!“ (Ne-

třeba nám šosáka, ať žije atd.) Dorostlí volají s nedorostlými, posměšně přidávají: „My jsme bosí!“ — název ten berou již za název čestný, po příkladu sanskulotů.

Průvod první projde vojskem a postaví se za zábradlí, za ním přijde průvod druhý na místo své, mezi oběma stranami je valná prostora, naplněná k tomu ještě vojskem. Do volební síně pouští se vždy jen po padesáti voličích, padesát levých, po nich padesát pravých, aby se nesrazili. Volič prokáže se komisi, sesazené stejným počtem pravých i levých, volebním svým lístkem, jmenuje, koho volí, komisař ustříhne jeden ružek listu (lístek platí také již pro příští volbu obecní atd.) a volič je požádán, aby se ihned bral druhým východem pryč. S kuponovaným lístkem svým nemůže pak ani volič více zpět do ulic vojskem zabraných.

Uvnitř ohrady je vzorný klid, zato je tím vzornější a veselější neklid mimo ni. Nic lidu neujde, aby nedodávalo nových pobídek k stále hučícímu „éljen“. Nikdy Jókaiův „Üstökös“ nekokrhal tak vesele jako dnes jeho přívrženci. Pomalu se probírá jízdny pandur lidem, volá své „kérek“ (prosím) — „éljen a Magyar-huszár!“ vítá a sprovází ho. Kde známý spatří známého, pozdravuje ho éljenem a podává mu srdečně ruku, ale levou. Zde se prodírají „kortešové“ davem a rozdávají jókaiovská péra těm, kteří jich ještě nemají. Tam stojí u nároží měšťan Němec a rozkládá poslouchajícím, že Jókai je muž z lidu, Gorové ale jen ministr. „Viděli jste už někdy,“ praví, „člověka, který by měl dva obličejy, nebo dva žaludky? Nu a Gorové říká nám, že má dva žaludky — k smíchu, ministr chce být zároveň mužem z lidu — hehehe!“

Dav se směje a propukne v nové „éljen Jókai Mór!“ Preclíkář toho použije a doporučuje nejbližším své čerstvé „preclicky jókaiovské“. Fotografové nadělali tisíce podobizen Jókaiových a vyslali s nimi prodavače; za několik minut je vše rozebráno, za kalpakem, čepicí i kloboukem černá se visitka Jókaiova. Vtom zazní „éljen a cilindér!“ a davy to se smíchem opakují. Žid s cylindrem, za nímž péra jókaiovská, musí za volání davů veskrz. Máť Terezín mnoho židovských obyvatelů a polovička jich drží s jókaiovci, druhá k pravici — velmi rozumné, že ne? Však ani nejrozhodnější gorovéovec

nesmí zcela chladně kolem — „ni nejhodnější nemůže žít v míru, když zlému sousedu se nelíbí,“ praví Tell — a gorovéovec nemusí sice volat, ale alespoň usmát se musí.

Volající se ovšem střídají, kdo má jen na chvílku čas, příběhne. Je odpůdne, ve Františkovu předměstí už Vidács vyhrál, levičáci tamější se rozdělili, aby navštívili „bosé“ v Josefově a Terezíně. Také banderia josefovská přijíždějí na návštěvu tereziňských levých, volají „éljen Jókai“ a odpovídá se jim „éljen Czernátony“. Banderia tereziňská projíždějí zase ulicemi svého města a udržují všude ruch. V jedné z nejširších ulic hraje si na sta kluků, na gorovéovce a jókaiovce, gorovéovci jsou napolo dobrovolně, ale přece notně biti.

V druhé ulici jsou davy lidu skoro jako v třídě hlavní. Kočí jede jimi s omnibusem jako vztekle. Voláním už vyschlo kočímu hrdlo, že vzdor hojně užitě vláze vinní již jen šeptá; ale nadšeně hází kalpakem tam, kde sluší provolávat, nedívá se na cestu a vjíždí s největší prudkostí do přijíždějících kyrysníků, důstojník hrozí šavlí, ale již je lid mezi vojáky a vozkou. Kruhy neklidu jdou dál a dál. Zašli jsme k vedlejší dráze koňské, abychom v blízkém „městském lesíku“ pešťském trochu se zotavili. Sotva jsme zasedli za stůl, vejdou za námi banderisté a přistupují k nám. „Prosíme, pánové, už jste volili?“ — „Nejsme bohužel voliči.“ — „A vy, pánové?“ — „Ještě ne.“ — „Tedy honem, pánové, Jókai je v nebezpečí!“

Smráká se již, z dílen a továren přihrnuli se dělníci. Na konci dlouhé Královské třídy rozžehly se pochodně a ozařují malebně Střelnici. Ostatní třída je jakby natlučena lidstvem, takže četné silné vojenské hlídky jen pracně se protlačují. Jókaiovci pohybují se v houfech, náhle se zarazejí před lékárnou, jejíž majitel silně pro Gorové kortěšoval, a spustí upřímnou, co nejvýdatnější kočičinu — vojenské hlídky jdou klidně kolem. Studující taktéž houfně přecházejí s osvětlenými transparenty sem a tam, zpívají písně na oslavu žurnalisty Jókaiie a na potupu ministra Gorové, pak pějící zbožně „Szózat“ a zahýbají do ulice jiné. Gorovéovci užívají postranných ulic, aby pro druhý den nalepili plakátů ve prospěch svého kandidáta; ale sotva odešli, již jsou plakáty číhajícími jókaiovci zase strženy.

Po celou noc stejně živo, a když rozbřeskne druhé ráno, je tak hlučné, rykuplné jako ráno předešlé. Včerejší bojovníci jsou sice již nadobro chraptivi, červené, nevyspalé oči již jen s namáháním dívají se kolem, ale z ostatních předměstí a čtvrtí, kde volba vesměs již včerejškem se ukončila, přišla pomoc víc než výdatná.

Zápas volební vlastně teprv nyní dostupuje vrchole, i těžce nemocní dovážejí se na zápasišť, napnutost je zimničná. Konečně — již po poledni — odevzdán poslední hlas. Zpráva o tom přeletí mžikem ty tisíce, vše umlkne, druh druhá drží za ruku, vše hledí k Střelnici. Najednou se tam objeví jezdec, kalpak jeho letí vesele do výše — je to banderista jókaiovský — hrom se rozlehl třídou, okna se otřásla — co kdo do toho hromu zavolal, nikdo neví, ale soused tiskne souseda k prsoum, zraky jsou zaroseny — a vše na okamžik rázem utichlo.

Mžikem zmizely prapory gorovéovské, v Terezíně není víc dvojích myšlének, není stran, je jen jedno éljen, jedna píseň, jedno obejmutí!